

Кикоть Вікторія Миколаївна

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

Кикоть Виктория Николаевна

соискатель

Научно-исследовательского институт публичного права

Kykot Viktoriya

Applicant of the

Research Institute of Public Law

DOI: 10.25313/2520-2308-2021-10-7632

**ГЕНЕЗИС СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ
ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СФЕРОЮ
ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ В УКРАЇНІ**

**ГЕНЕЗИС СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ
ПУБЛИЧНОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ СФЕРОЙ
ТРАНСПЛАНТОЛОГИИ В УКРАИНЕ**

**GENESIS OF FORMATION AND DEVELOPMENT
OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD
OF TRANSPLANTOLOGY IN UKRAINE**

Анотація. У статті розглянуто питання щодо становлення і розвитку сфери трансплантології в Україні, вчених, які відкривали, розвивали, прославляли вказану сферу на теренах усієї держави. Встановлено, що сфера трансплантації є важливою складовою сфери охорони здоров'я, а також є особливо важливим завданням державної діяльності в цілому, котра заключається у забезпечення суспільних відносин у досліджуваній сфері.

Досліджено, що трансплантація, як метод лікування показана при великій кількості найрізноманітніших захворювань, часто вона є єдиним способом порятунку людського життя, а її історія розвитку нерозривно пов'язана із розвитком медицини в цілому. Українська медична наука має багату історію, пов'язану з іменами видатних вчених у галузі теоретичної, клінічної і профілактичної медицини минулого і теперішнього часу.

Розглянута пропозиція щодо висвітлення історії трансплантології, як однієї з розділів медичної науки, яка є самостійною галуззю охорони здоров'я, та й в цілому загальної історії культури людства, що розглядає розвиток знань, пов'язаних із захворюваннями, лікуванням людини, збереженням і зміцненням її здоров'я, а завданням всієї країни сьогодні – допомагати розвитку цієї галузі заради нових врятованих життів, заради майбутнього.

Ключові слова: трансплантація органів, трансплантація анатомічних матеріалів людини, трансплантологія, трансплантологи, захворювання.

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы становления и развития сферы трансплантологии в Украине, ученых, которые открывали, развивали, прославляли указанную сферу на территориях государства. Установлено, что сфера трансплантации является важной составляющей сферы здравоохранения, а также особенно важной задачей государственной деятельности в целом, которая заключается в обеспечении общественных отношений в исследуемой сфере.

Исследовано, что трансплантация как метод лечения показана при большом количестве самых различных заболеваний, часто она является единственным способом спасения человеческой жизни, а ее история развития неразрывно

связана с развитием медицины в целом. Украинская медицинская наука имеет богатую историю, связанную с именами выдающихся ученых в области теоретической, клинической и профилактической медицины в прошлом и настоящем.

Рассмотрено предложение по освещению истории трансплантологии, как одной из разделов медицинской науки, которая является самостоятельной отраслью здравоохранения, да и в целом общей истории культуры человечества, рассматривающей развитие знаний, связанных с заболеваниями, лечением человека, сохранением и укреплением его здоровья. а задачей всей страны сегодня – помогать развитию этой отрасли ради новых спасенных жизней, ради будущего.

Ключевые слова: трансплантация органов, трансплантация анатомических материалов человека, трансплантология, трансплантологи, заболевания.

Summary. The article considers the issues of formation and development of the field of transplantology in Ukraine, scientists who discovered, developed, glorified this field in the country. It has been established that the field of transplantation is an important component of the sphere of health care, and is also a particularly important task of state activity in general, which is to ensure public relations in the field under study.

It has been studied that transplantation as a method of treatment is shown in a large number of different diseases, it is often the only way to save lives, and its history is inextricably linked with the development of medicine as a whole. Ukrainian medical science has a rich history associated with the names of prominent scientists in the field of theoretical, clinical and preventive medicine of the past and present.

The proposal to cover the history of transplantology as one of the branches of medical science, which is an independent branch of health care, and in general the general history of human culture, which considers the development of knowledge related to diseases, human treatment, preservation and promotion of health. and the task of the whole country today is to help the development of this industry for the sake of new lives saved, for the sake of the future.

Key words: organ transplantation, transplantation of human anatomical materials, transplantology, transplantologists, diseases.

Постановка проблеми. Життя і здоров'я людини є найвищою цінністю в усьому світі. Медицина постійно розвивається, шукає нові шляхи та методи лікування, які допомагають боротися з багатьма захворюваннями. Трансплантація сьогодні є однією з найбільш наукомістких сучасних медичних технологій, що динамічно розвивається. Пересадка клітин, тканин, органів допомагає зберегти життя безнадійним хворим. Завдяки цим операціям у різних країнах врятовані тисячі людей, які колись були приречені на смерть або інвалідність. Як метод лікування трансплантація показана при великій кількості найрізноманітніших захворювань, найчастіше вона є єдиним способом порятунку людського життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику дослідження сфери трансплантології досліджували упродовж багатьох років із різних точок зору, зокрема у працях, І. І. Гореліка [1], А. М. Крasiкова [2], Н. Є. Крилової [3], О. О. Мисливої [4], А. В. Мусієнка [5], С. С. Тихонової [6], О. Г. Стрельченко [7,8], Г. В. Чеботарьової [9] та інших вчених. Однак недостатня наукова розробка цього питання потребує подальших досліджень.

Метою статті є дослідження генезису становлення і розвитку публічного адміністрування сфери трансплантології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія розвитку трансплантології нерозривно пов'язана із розвитком медицини вцілому [10], а українська медична наука має багату історію, пов'язану з іменами видатних вчених у галузі теоретичної, клінічної і профілактичної медицини минулого і теперішнього часу.

Вважаємо, що історія трансплантології є одним з розділів загальної історії культури людства. Вона розглядає розвиток знань, пов'язаних із захворюваннями, лікуванням людини, збереженням і зміцненням її здоров'я.

Витоки становлення та розвитку трансплантології на теренах України бере свій початок практично від початку людства до сьогодення. При цьому слід зазначити, що водночас із розвитком загальної історії розвивається і сфера трансплантології.

В історії сфери трансплантології України можна виділити такі періоди історичного розвитку сфери трансплантології:

I. Період стародавніх часів (800 років тому – до XII–VI тис. до н. е.);

II. Період князівської доби (IX ст. – XIII ст.);

III. Період Литовсько-Польської доби – епоха Відродження (XIV – перша пол. XVI ст.);

IV. Період Гетьманщини (XV – перша половина XVII ст.);

V. Період доби національно-визвольних змагань (початок XX ст.);

VI. Період самостійної України (кінець XX ст. – до сьогодні);

Вважаємо за доцільне схарактеризувати ці періоди. Так, Період первісних часів характеризується цікавими історичними фактами щодо становлення та розвитку трансплантології. Ця сфера, як галузь медичних знань своїм корінням сягає у глибоку давнину.

Так, у межах стародавнього періоду можна виділити два основних етапи: період первісної орди та період родового устрою, який поділяється на дві стадії: материнський родовий лад (матріархат) та батьківський родовий лад (патріархат).

У зазначений період почало запроваджуватися бальзамування при розтині трупів, у наслідок чого почали формуватися певні анатомічні уявлення. Із лікувальною метою стало застосовуватися очищення організму від шлаків із використанням лікарських засобів із проносними, потогінними та сечогінними властивостями тощо [11].

У вказаний період (приблизно у XIII столітті) є перша згадка вдалої трансплантації, яка представлена у формі легенди про життя святих мучеників, лікарів Косьми і Доміана, які повинні були чудесним чином замінити хвору ногу на здорову, взяту у мертвої людини. Ця успішна процедура увічнена на картинах, що знаходяться у багатьох країнах. У наступні століття так само зустрічаються аналогічні відомості про трансплантацію, хоча у них немає історичного підтвердження.

Отже, основними ознаками періоду стародавніх часів щодо становлення та розвитку сфери трансплантології є: 1) у людства починається свідоме анатомічне уявлення про будову організму та окремих його органів; 2) з'являється усвідомлення про те, що організм, зокрема органи здатні до очищення; 3) з'являється перша згадка вдалої трансплантації.

Наступним періодом становлення та розвитку сфери трансплантології є, Період князівської доби, де сфера обігу трансплантації органів і анатомічних тканин стала розвиватися досить активно.

Медичну допомогу в Київській Русі надавали «фамільні лікарі», тобто лікарі, які передавали мистецтво з покоління в покоління, лікарі-жреці при храмах та лікарі емпірики [12, с. 149]. З введенням християнства при перших монастирях виникали притулки і богадільні, де займалися лікуванням. У самих ранніх документах писемності зустрічаються вказівки на існування лечців, про яких йдеться в «Руській Правді» — найдавніший

з дійшовших до нас збірці руських законів, складеній при Ярославі Мудрому (поч. XI ст.), яка неодноразово переписувалася і доповнювалася. «Руська Правда» законодавчо встановлювала оплату праці ліццям: за законами того часу людина, завдавши збитків здоров'ю іншої людини, повинна була сплатити штраф до державної скарбниці і видати потерпілому гроші для оплати за лікування. Однією з найпопулярніших книг XI ст. був «Ізборник Святослава», перекладений з грецької в Болгарії, який двічі переписувався на Русі (1073, 1076) для сина Ярослава Мудрого князя Святослава, звідки і отримав свою назву «Ізборник» за своїм змістом набув рис енциклопедії, в якому були описані більшість тогочасних хвороб, подавалися їх причини, лікування та попередження.

Медицина часів Київської Русі-України мала кілька напрямів, зокрема в «Ізборнику» зазначено, що процвітала хірургія, як найважливіша галузь практичного лікування. Це було зумовлене частими війнами і побутовими травмами. Хірургія давньоруською мовою називалася «різання», а хірург — «різалником». Тогочасні хірурги володіли технікою операції на черепі при епілепсії та інших захворюваннях. В XI ст. найпоширенішим видом хірургічного втручання була ампутація кінцівок, при цьому «різалник» мав домогтися безгнійного загоєння ран з ледь помітним шрамом.

На жаль, медичних пам'яток часів Київської Русі-України майже не збереглося. Багато творів загинуло у вогні пожеж під час феодальних воєн та іноземних навал.

Отже, основними ознаками періоду князівської доби щодо становлення та розвитку сфери трансплантології є: 1) відбувається накопичення медичних знань, які передаються із покоління в покоління; 2) з появою християнства лікування хворих відбувається при храмах та монастирях; 3) в документах писемності зустрічаються перші згадки про лікарів-лечців, зокрема в «Руській Правді»; 4) у вказаний період процвітає найважливіша галузь практичного лікування — хірургія.

Наступним періодом становлення сфери трансплантології є Період Литовсько-Польської доби, період епохи Відродження. У вказаний період почали відкриватися медичні школи, з'являлися перші дипломовані лікарі, а отже склалися відносно сприятливі умови для розвитку культурного життя, зокрема для розвитку медицини.

Лікарське мистецтво було пов'язано не тільки з філософією і науками про природу, але також з живописом і літературою. Великі художники вказаної епохи — Тиціан, Мікеланджело, Леонардо

да Вінчі, А. Дюрер, П. Веронезе і багато інших ілюстрували анатомічні твори XVI в., «Золото століття анатомії».

Одним з інструментів анатомічних досліджень в епоху Відродження було мистецтво малювання і живопису. Оскільки до початку XVI в. розвиток анатомії гальмувалося забороною на розтин трупів, поширилося таємне анатомування. Відома легенда про те, що молодий Мікеланджело створив прекрасне розп'яття для одного з флорентійських монастирів, і настоятель на знак подяки дозволив йому проводити анатомічні дослідження в монастирському підвалі. Художник міг придбати необхідні знання про будову людського тіла тільки в результаті практичних занять, оскільки медичних творів і енциклопедій того часу не було точних малюнків і анатомічних описів.

Таким чином, основними ознаками періоду Литовсько-Польської доби щодо становлення та розвитку сфери трансплантології є: 1) значущо розвивається галузь медицини — відкриваються медичні школи, з'являються перші дипломовані лікарі; 2) відбувся значний розвиток будови організму та окремих його органів, який відображався у мистецтві відомих художників.

Наступним періодом становлення та розвитку сфери трансплантології є Період Гетьманщини.

Про те, що Запорозька Січ була військовою організацією, відомо всім. Бойова звитяга, хоробрість, військове мистецтво козаків, їх битви неодноразово ставали предметом численних історичних і фольклорних досліджень. Однак, говорячи про запорожців як мужніх воїнів, дуже мало знаємо про те, як надавалася їм медична допомога. Хоч і славилися запорожці тим, що під час боїв зазнавали мінімальних втрат, та лікувати поранених все одно було необхідно. Тому й виробили вони свою унікальну систему воєнно-польової медицини, зокрема під час бойових дій вони засипали свіжі рани землею та попелом — їх змочували слиною або заміщували з павутиною. Є також свідчення, що для загоєння ран їх засипали цукром або ж сіллю.

Козацька медицина була унікальним явищем в історії лікувальної справи України. Відмінна від медицини народної, вона повністю відповідала вимогам життя запорожців, була покликана швидко і за допомогою підручних матеріалів надавати допомогу на полі бою. Козацька медицина характеризувалася розгалуженою системою військових шпиталів. У ній поєдналися знання цирульників, лікарів, ченців, характерників і простих козаків. У ній переплелися християнські та язичницькі елементи.

Витоки української трансплантології зазвичай пов'язують з ім'ям М.І. Пирогова, яким у 1835 р. була прочитана наукова лекція «Про пластичні операції взагалі та про пластику носа особливо», в якій він детально дослідив можливість трансплантації деяких органів та частин людського організму, а також виділив можливі питання та проблеми при таких пересадках.

Разом з тим, деякі вчені вважають, що початком існування трансплантології слід вважати появу навиків з переливання крові, які були опановані вченими набагато раніше.

Переливання крові робили ще з давніх часів. У працях Плінія та Цельса можна зустріти згадки про те, що хворим із епілепсією, порушенням психіки приписували випивати кров. Достеменно невідомо про результати такого лікування, але про її цілющі властивості існує безліч інформації. Перші важливі відкриття у сфері донорства були зроблені ще у 1628 р., адже тоді В. Харві оприлюднив інформацію про закон кровообігу та дав значний поштовх для можливості розробки методу переливання крові.

В подальшому у 1667 р. — Жан Батіст Дені перелив кров від овечки до людини. Після вдалого експерименту особистого лікаря Людовіка XIV Жана Батіста Дені було здійснено ще кілька успішних переливань. Кілька процедур закінчилися летально (через несумісність крові тварини та людини), тому через деякий час подібні експерименти були заборонені у Франції. Далі медики вирішили проводити внутрішньовенні переливання за допомогою звичайного пташиного пір'я замість ін'єкційної голки та пузиря риб [13].

Першу ж у світі операцію з переливання крові від людини до людини було проведено 25 вересня 1818 року англійським акушером Джеймсом Бланделлом. Вчений зробив це в рамках операції, що проводилася у пацієнтки з післяпологовою кровотечею. В якості донора виступив чоловік пацієнтки — лікар взяв у нього близько чотирьох унцій крові з руки, використовуючи шприц. Після він перелив кров жінці. Надалі — в 1825–1830 роках — Бланделл провів 10 трансфузій, 5 з яких врятували життя пацієнтам. Лікар розумів серйозність процедури, тому чітко розробив технологію забору крові і її переливання.

Отже, основними ознаками періоду Гетьманщини щодо становлення та розвитку сфери трансплантології є: 1) з'являються перші згадки воєнно-польової медицини; 2) враховується в роботі методика переливання крові, як початок існування сфери трансплантології.

Наступним періодом розвитку сфери трансплантології є період доби національно-визвольних змагань, який характеризується здобуттям вчених медичних знань по видаленню хірургічним шляхом частин хворого органу або патологічно змінених тканин. Світовий досвід у сфері заміни певного органу чи тканини, що втратили функціональне призначення, на здоровий орган чи відповідну тканину розпочинається з пересадки нирки кози від собаки, здійсненої 1902 р. віденським хірургом Е. Ульманом (причиною вибору нирки органом для пересадки як у тварини, так і в людини є її парність та особливість кровопостачання)[14].

У середині ХХ століття відбулися великі відкриття в царині трансплантаційної імунології і тут неможливо не згадати Іллю Ілліча Мечнікова, який у 1882 році, перебуваючи в Італії, відкриває явище фагоцитозу, яке інтенсивно досліджує наступні 25 років. В 1908 році Ілля Мечніков, спільно з Паулем Ерліхом отримує Нобелівську Премію з медицини за «праці з імунітету». Розвинута ним фагоцитарна теорія імунітету, згідно з якою патогени та токсини знешкоджуються та елімінуються фагоцитуючими клітинами, є одним із наріжних каменів сучасної імунології. Наукова діяльність Іллі Мечнікова охоплювала також мікробіологію, еволюційну ембріологію, порівняльну патологію, епідеміологію, геронтологію.

Не дивлячись на те в якій ситуації зараз перебуває галузь трансплантології України, потрібно зазначити, що саме Україна була першою країною в якій проводилася спроба пересадити нирку людині.

Вказане досягнення невід'ємно пов'язане з українським хірургом, архієпископом Лукою Войно-Ясенецьким (мирське ім'я: Валентин Феліксович Войно-Ясенецький), який став першокласним хірургом водночас був сумлінним вірянцем, прийняв чернечий постриг і був висвячений у єпископи, і, навіть в умовах заслання намагався пересаджувати нирку, зокрема є витоки історії, що одного разу в Єнісейськ з одного із районів привезли помираючого чоловіка з хворими нирками. Після того, як Лука Войно-Ясенецький оглянув хворого, то наказав рідним купити і заколоти теля. Рідні чоловіка прислухалися до порад архієпископа, а вчений взяв свіжі нирки тварини і пришив їх хворому. Є історичні витоки, що після операції стан здоров'я чоловіка був у задовільному стані.

Нажаль про подальшу долю пацієнта нічого не відомо — згодом за доносами місцевих медиків, у яких засланець геній відбивав пацієнтів, Луку відіслали ще далі, на кількасот південніше

на Ангари. Втім, він продовжував лікувати людей і там [15].

До речі, саме він запропонував і випробував метод обробки трансплантата розчином сулеми, що значно уповільнювало розвиток реакції відторгнення. Про вказаний метод обробки трансплантата в історію потрапив від операційної сестри, яка працювала з хірургом.

На території України в той час експерименти з трансплантації на тваринах проводив професор Євген Григорович Черняхівський.

Впродовж 1907–1908 років провів серію експериментів з накладання судинного шва собакам, про що зазначає у 1910 року в своїй дисертації, зокрема, що 18 із 25 судинних швів виявились прохідними.

З 1907 по 1911 роки Євген Черняхівський виконує трансплантації нирки собакам, про результати операцій повідомляє на засіданні Київського хірургічного товариства 1913 року. Під час дослідів проводилась гетеротопічна трансплантація нирки в черевну порожнину, ниркові артерію і вену пришивали до відповідних клубових судин, а сечовід у сечовий міхур.

У листопаді 1913 року на урочистих зборах Київського хірургічного товариства, кажучи про сучасний стан хірургії кровоносних судин, Є. Г. Черняхівський охарактеризував свої експерименти з трансплантації нирок як невдалі. Він справляв гомопластичну пересадку в черевну порожнину, ниркові артерію і вену з'єднував з клубовими артерією і веною, сечовід вшивають в сечовий міхур. Після зшивання судин безкровна нирка наповнювалася кров'ю. На думку вченого, нирка гинула внаслідок похибки, оскільки «пульсація судин після шва була хороша, трансплантат брався від знекровленої тварини після промивки його фізіологічним розчином».

З 1920 року Євген Черняхівський очолює медичний інститут, створений на базі медичного факультету Київського університету імені Святого Володимира (нині — Національний медичний університет імені О. О. Богомольця). Впродовж двох років Євген Черняхівський був його першим ректором, а до 1929 року завідував кафедрою хірургії. У цей період відновлюється експериментальна робота над пересадкою нирки, а у їх проведенні йому допомагав (особливо активно в 1924 р.) його учень, молодий хірург Ю. Ю. Вороний. На жаль, результати цих експериментів не опубліковано, однак можна припустити, що методика їх проведення була дещо іншою (пересадка в пахову область) і, очевидно, що ці операції лягли в основу першої в світі пересадки нирки в клініці.

В Україні та в світі третій етап становлення трансплантології можна пов'язувати з виконанням пересадки цілого органу, зокрема, перша у світі трансплантація нирки виконана нашим співвітчизником українським хірургом Юрієм Юрійовичем Вороним.

З квітня 1933 року вищезгаданий хірург провів першу у світі операцію з пересадки кадаверної (трупної) нирки від людини людині. Про цю подію сам автор дуже докладно розповів в статті «До питання про блокаду ретикулоендотеліального апарату в людини при деяких формах отруєнь сулемою і про вільне пересадження цілої нирки, узятої від трупа, як метод лікування при цьому отруєнні», поміщеної в 1 томі «Праць Всеукраїнського інституту невідкладної хірургії і переливання крові», виданих у м. Дніпропетровську в 1934 році, а результати вказаної роботи були опубліковані ним в італійському журналі «*Vinerva Chirurgica*».

Перша гомотрансплантація нирки стала результатом багаторічного наполегливого наукового і практичного пошуку, розробки та удосконалення новітніх хірургічних методик, перевірки досягнутого в експерименті і, звичайно, високої особистої хірургічної майстерності.

Операція пройшла успішно. Хворий віком 26 років пересадили нирку 60-літнього реципієнта, що загинув від перелому основи черепа. Нирку взяли через 6 годин після його смерті, а пересадили її на судини стегна з виводом кукси сечоводу на шкіру. Не були взяті до уваги фактори сумісності тканин і органів, навіть групова належність донора і реципієнта, але Ю.Ю. Вороний зробив це спеціально, маючи своє наукове обґрунтування можливості ігнорування цієї розбіжності, а саме: він розглядав трансплантацію, як тимчасову дію, яка є потрібною до моменту відновлення функції власних нирок, уражених сулемою. Хвора прожила два дні і померла, але в першу добу після операції пересаджена нирка давала сечовипускання, що призвело хоча й до короткотривалого, але поліпшення стану хворої [16].

16 травня 1972 року професор Віктор Степанович Карпенко (1923–2003) в Київському науководослідному інституті урології та нефрології виконав успішну трансплантацію нирки від живого рідинного донора. Наступного року Віктор Карпенко виконає трансплантацію нирки від трупного донора.

16 травня 1972 р вперше в Україні Віктор Степанович успішно провів пересадку нирки від живого донора, в подальшому — 75 трансплантацій, підготував для України урологів-трансплантологів, створив

відділення трансплантації нирки. Досконало володіючи методиками судинного, мікрохірургічного та герметичного швів, а також новаторським баченням відомих проблем урології, В.С. Карпенко змістив акцент у бік застосування більш тонких операційних технік і навчив цьому співробітників. Віктор Степанович почав першим в Україні здійснювати аутотрансплантацію нирок при стенозі ниркової артерії. Дана патологія приводила до активізації реніангіотензинової системи і розвитку гіпертонії, яка піддається корекції виключно хірургічним шляхом, а при відсутності лікування різко скорочується тривалість життя людини.

Таким чином, основними ознаками періоду доби національно-визвольних змагань щодо становлення та розвитку сфери трансплантології є: 1) здобуття вченими медичних знань по видаленню хірургічним шляхом частин хворого органу або патологічно змінених тканин; 2) відкриття Іллею Мечніковим явища фотоцитозу, яке стало наріжним каменем трансплантології; 3) проведення на території України вдалих експериментів з трансплантації на тваринах; 4) проведення першої у світі операції з пересадки кадаверної (трупної) нирки від людини людині та здобуття за проведеними її результатами світової слави; 5) успішне проведення операцій з пересадки нирки від живого донора з урахуванням всіх методик та новаторських вчень.

Наступним періодом ми виділяємо — період незалежної України, де важливу роль в становленні та розвитку трансплантології в Україні відіграв український вчений, хірург-трансплантолог-уролог, піонер клінічної трансплантації нирки в Україні, засновник вітчизняної школи трансплантологів Євген Якович Баран, наукові дослідження якого присвячені питанням розробки, вивчення і впровадження фізіологічно обґрунтованих принципів в реконструктивну й відновну хірургію нирок, пошуку та впровадження ефективних шляхів вирішення актуальних проблем позаниркового гемодіалізу і трансплантації донорської нирки.

Євген Якович Баран створив новий напрямок у вітчизняній трансплантології — вивчення науково обґрунтованих принципів профілактики і лікування реакцій відторгнення та інших післяопераційних ускладнень при трансплантації донорської нирки, базуючись на глибокому та всебічному дослідженні інтимних механізмів її адаптації в організмі реципієнта.

Був провідним вченим серед урологів-трансплантологів в Україні, добре відомим далеко за її межами, увійшов до складу Київського

науково-дослідного інституту клінічної та експериментальної хірургії, створив Асоціацію трансплантологів України.

У 2000 році науково-дослідний інститут за рішенням Президії академії медичних наук України реорганізовано у Національний інститут хірургії та трансплантології імені О.О. Шалімова зі створенням відділень трансплантації серця і кардіохірургії, трансплантації і хірургії печінки та трансплантації нирки. Інститут очолив член-кореспондент Національної академії наук України Валерій Феодосійович Саєнко, під керівництвом якого вперше в Україні виконані операції трансплантації серця, печінки та підшлункової залози від живого донора, проводилися пересадки нирок від трупного та родинного донора, а інститут розвиває й удосконалює наукові пошуки в галузі хірургічного лікування хвороб шлунка, кишківника, печінки, жовчних шляхів, підшлункової залози, портальної гіпертензії, а також у галузі хірургії судин і серця, трансплантології.

Значний внесок в історію української трансплантології вніс відомий лікар-хірург Котенко Олег Геннадійович, який виконав 184 трансплантацій печінки від живого родинного донора, 3876 резекцій печінки. Перший в Україні почав виконувати анатомічні резекції печінки по методу «систематичної сегментектомії» по методу М. Макиучі, значно удосконалив техніку порто-системних анастомозів при портальної гіпертензії, а з 2001 року перший і єдиний на сьогоднішній день в Україні володіє хірургічною технікою трансплантації печінки від живого родинного донора.

Неможливо й не згадати про відомого не лише в Україні, але й далеко за її межами Бориса Михайловича Тодурова, який, на нашу думку, на сьогоднішній день є висококваліфікований спеціалістом та вченим у галузі кардіохірургії та трансплантації серця. 2001 року Тодуров Борис Михайлович вперше здійснив пересадку серця людині, що дозволило Україні увійти до реєстру країн, де виконуються подібні операції. У 2015 році вперше в Україні виконав ультразвукову декальцинацію аортального клапана. У 2016 році вперше в Україні виконав операції з імплантації механічного серця (2 операції). За останні 10 років він створив самостійну школу кардіохірургії, у якій рівень та результати операцій відповідають найкращим світовим стандартам.

Ним розроблена власна ефективна методика хірургічного лікування тромбоемболії легеневої артерії та низка хірургічних втручань, альтернативних до трансплантації серця (зокрема модифі-

кації операції Батисти), тромбектомія з нижньої порожнистої вени в комплексі з нефректомією в умовах штучного кровообігу, торакоскопічна операція дитині з вродженою вадою серця.

Отже, основними ознаками періоду доби незалежної України щодо становлення та розвитку сфери трансплантології є: 1) створення нового напрямку у вітчизняній трансплантології; 2) вперше виконання в Україні операцій трансплантації серця, печінки та підшлункової залози від живого донора; 3) вперше виконання в Україні трансплантації печінки від живого родинного донора.

Україна має велику історію та видатних вчених-науковців, які свого часу прославили, розвинули та удосконалювали розвиток трансплантології на небувалі висоти, проте й варто зазначити, що на сьогодні Україна посідає останнє місце серед країн Європи за показником посмертного донорства — лише 0,15 випадків на один мільйон населення. Про це під час публічної лекції в Харківському національному медичному університеті на тему «Трансплантація в Україні — сьогодні й майбутнє, етичні й нормативно-правові аспекти» повідомила міністр охорони здоров'я України Раїса Богатирьова. За її словами, у сусідній Польщі показник посмертного донорства перевищує 14 випадків на мільйон населення, а в Іспанії, що є лідером за цим показником, таких випадків 35 на мільйон населення. «На шляху розвитку трансплантації в Україні в останні десятиліття стала «презумпція незгоди» як основа чинного законодавства.

Якщо до 1999 року — дати прийняття закону про трансплантацію — переважала пересадка органів, які були вилучені в донора-трупа, то після 1999 року почала стрімко збільшуватися кількість трансплантацій органів від живого родинного донора», — зазначила голова Мінздраву.

Кількість органних трансплантацій в Україні не перевищує 120 на рік, при цьому трансплантація завдяки посмертному донорству становить тільки 15%. Загалом в Україні показник трансплантацій на один мільйон населення становить лише 1,6, тоді як в Австрії він досягає 81,5, в Іспанії — 85,6, у США — 76,7 на мільйон населення. «У цей час українські трансплантологи, докладаючи значних професійних й психоемоційних зусиль, протягом року здатні допомогти лише біля сотні хворих із хронічною нирковою недостатністю і 12–15 хворим із патологією печінки», — відзначила Р.В. Богатирьова. Міністр підкреслила, що перебороти суспільну недовіру до трансплантології і посмертного донорства можна тільки шляхом

об'єднання зусиль усіх органів центральної виконавчої влади, місцевих органів самоврядування, правоохоронних органів, громадських організацій і релігійних конфесій.

Прикладом такого співробітництва може бути суспільне широке обговорення змін у діючій редакції Закону «Про трансплантацію».

Запропоновані провідними спеціалістами-трансплантологами зміни в зазначений закон, у тому числі і введення «презумпції згоди», були обговорені в усіх регіонах нашої країни на так званих «круглих столах».

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Кожна людина повинна знати історію свого народу, своєї

держави. Освічена людина завжди розуміє, що без минулого немає майбутнього, без традиційного немає нового, без колишнього немає теперішнього. Для народу його історія — це не просто минуле, це його душа, а отже історія трансплантології є невід'ємною частинкою української медицини.

Ім'я кожного вченого-трансплантолога назавжди буде викарбовано у великій книзі врятованих життів, адже кожен з них вклав в історію цієї галузі частинку свого серця, яка тепер б'ється з кожним врятованим, адже завдяки їхній праці тисячі людей отримали новий шанс на життя. Тож завданням всієї країни сьогодні допомагати розвитку цієї галузі заради нових врятованих життів, заради майбутнього.

Література

1. Горелик И. И. Правовые аспекты пересадки органов и тканей / И. И. Горелик. Минск: Вышейш. шк., 1971. 92 с.
2. Красиков А. Н. Уголовно-правовое значение согласия «потерпевшего» при аллотрансплантации // Тр. Высш. шк. МВД СССР, 1971. Вып. 32. С. 142–146.
3. Крылова Н. Е. Уголовная ответственность за преступления, совершаемые в сфере трансплантологии: проблемы юридической техники [Текст] / Н. Е. Крылова // Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники: Материалы III Международ. науч.-практ. конф., юрид. фак. МГУ им. М. В. Ломоносова, 29–30 мая 2003 г. / Отв. ред. В. С. Комисаров и др. М.: Леке Эст, 2004. С. 231–243.
4. Мислива О. О. Кримінально-правова характеристика та запобігання незаконній діяльності у сфері трансплантації: монограф. / О. О. Мислива. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ДДУВС, 2019. 220 с
5. Мусієнко А. В. Запобігання злочинам у сфері трансплантації органів і тканин людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 20 с.
6. Тихонова С. С. Прижизненное и посмертное донорство в Российской Федерации: Вопросы уголовно-правового регулирования. Санкт-Петербург: Изд-во «Юрид. центр Пресс», 2002. 321 с.
7. Стрельченко О. Г. Адміністративно-правова характеристика розвитку сфери трансплантології в Україні. Напрямки реформування публічного та приватного права в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26 березня 2021 року) / за заг. ред. Т. О. Коломєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. С. 86–88.
8. Стрельченко О. Г., Плавущька Т. Ю. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері трансплантології. Адміністративно-правове забезпечення діяльності МВС України, НП України та інших суб'єктів публічної адміністрації: матеріали XV науково-практичного семінару. НАВС. Київ, 2020. С. 217–221.
9. Чеботарьова Г. В. Кримінально-правові проблеми трансплантації органів або тканин людини та донорства крові: автореф. дисертації канд. юрид. наук: 12.00.08 / Г. В. Чеботарьова // НАН України. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/liter/33814.html#summary>
10. Стрельченко О. Г. Регулювання сфери обігу лікарських засобів в Україні: адміністративно-правове дослідження: монографія. Київ, 2019. 8 с.
11. Медицина на теренах України в родово-племінні часи. Медицина скіфів. Впливи античної медицини й медицини Сходу на народну медицину України. URL: <https://studfiles.net/preview/3882918/page:22/>
12. Семенченко В. Ф. История фармации: Учебное пособие. Москва: ИКЦ «Март», 2003. 640 с.
13. Історія донорства крові URL: <https://donor.ua/pages/2026>
14. Аболіна Т. Г., Нападиста В. Г., Рихліцька О. Д. та ін. Прикладна етика. Навч. посіб. / За наук. ред. Панченко В. І. К.: «Центр учбової літератури», 2012. 392 с.
15. Жизнь и житие Войно-Ясенецкого, архиепископа и хирурга. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Luka_Vojno-Jasenetskij/zhizn-i-zhitie-vojno-jasenetskogo-arhiepiskopa-i-hirurga/
16. Юрій Юрійович Вороний піонер клінічної трансплантології. URL: https://voronuy.at.ua/publ/statti/jurij_jurijovich_voronij_pioner_klinichnoji_transplantologiji_ch1/2-1-0-45

References

1. Gorelik I.I. Pravovye aspekty peresadki organov i tkaney / I.I. Gorelik. Minsk: Vysheysh. shk., 1971. 92 s.
2. Krasikov A.N. Ugolovno-pravovoe znachenie soglasiya «poterpevshego» pri allotransplantatsii // Tr. Vyssh. shk. MVD SSSR, 1971. Vyp. 32. S. 142–146.
3. Krylova, N. Ye. Ugolovnaya otvetstvennost za prestupleniya, sovershaemye v sfere transplantologii: problemy yuridicheskoy tekhniki [Tekst] / N. Ye. Krylova // Mezhdunarodnoe i natsionalnoe ugolovnoe zakonodatelstvo: problemy yuridicheskoy tekhniki: Materialy III Mezhdunarod. nauch.-prakt. konf., yurid. fak. MGU im. M.V. Lomonosova, 29–30 maya 2003 g. / Otv. red. V.S. Komisarov i dr. M.: Leke Est, 2004. S. 231–243.
4. Stattia «Modeliuvannia tverdykh til» // Vilna internet-entsyklopediia «Vikipediia». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B4%D0%B8%D1%85_%D1%82%D1%96%D0%BB (data zvernennia: 10.09.2021)
5. Stattia 3D-skaner // Vilna internet-entsyklopediia «Vikipediia». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/3D-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%80> (data zvernennia: 10.09.2021)
6. «3D-prynter» // Vilna internet-entsyklopediia «Vikipediia». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/3D-%D0%B-F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80> (data zvernennia: 10.09.2021)
7. Sait kompanii «Artec 3D». URL: <https://www.artec3d.com/ru/news/3d-scanning-tested-against-photography-in-autopsy> (data zvernennia: 10.09.2021)
8. Sait kompanii «TNT-TPI». URL: <https://www.tnt-tpi.com/%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B4%D1%96%D0%BB-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B6%D1%83/3d-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B8-faro/%D0%BB%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%80-faro-freestyle-3d> (data zvernennia: 10.09.2021)
9. Stattia 3D-skaner // Vilna internet-entsyklopediia «Vikipediia». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/3D-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%80> (data zvernennia: 10.09.2021)
10. Korniienko V.V. Kryminalistychno 3d-modeliuvannia mistsia podii / V.V. Korniienko // Teoretychni pytannia yurysprudentsii i problemy pravozastosuvannia: vyklyky KhKhI stolittia. Kharkiv, 2020. S. 165–167. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200619/article/view/korniienko/pdf (data zvernennia: 10.09.2021)
11. Tereshkevych A.I. Zastosuvannia metodu 3D-skanuvannia ob'ektiv v ekspertnii sluzhbi MVS Ukrainy / A.I. Tereshkevych // Kryminalistychnyi visnyk. 2014. № 2 (22). S. 158–160.
12. Semenov V.V., Vykorystannia novitnikh tekhnolohii ta dosiahnen nauky y tekhniky v kryminalnomu provadzhenni / V.V. Semenov, A.I. Tereshkevych // Kryminalistyka y sudebnaia ekspertyza. 2015. Vyp. 60. S. 117–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kryse_2015_60_17 (data zvernennia: 10.09.2021)
13. Dufeniuk O.M., Kovalska M. Iu. Novitni tekhnolohii u praktytsi dosudovoho rozsliduvannia na prykladi vykorystannia 3D-Skaneriv ta smartfoniv pid chas ohliadu mistsia podii / O.M. Dufeniuk O.M., M. Iu. Kovalska // Porivnialno-analitychne pravo. 2014. № 2. S. 302–305.
14. Antoshchuk A.O., Kurylin I.R. Vykorystannia innovatsiinykh pidkhodiv pry vykladanni kryminalistychnykh navchalnykh dystsyplin // Aktualni pytannia kryminalistyky [Tekst]: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 20 hrud. 43 2018 r.) / [redkol.: V.V. Cherniei, S.D. Husariev, S.S. Cherniavskiy ta in.]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2019. 334 s.
15. Sivanandan J., Liscio E. Assessing Structured Light 3D Scanning using Artec Eva for Injury Documentation during Autopsy / J. Sivanandan, E. Liscio // Forensic Science Program, University of Toronto, Mississauga, Canada. 2017. P. 21. URL: <https://www.acsr.org/wp-content/uploads/2017/01/2017-Assessing-Structured-Light-3D-Scanning-using-Artec-Eva-for-Injury-Documentation-during-Autopsy-Sivanandan.pdf> (data zvernennia: 10.09.2021)
16. Stattia «Adytyvni tekhnolohii» // Vilna internet-entsyklopediia «Vikipediia». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96_%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97 (data zvernennia: 10.09.2021)
17. 3D-prynter Raise 3D PRO2 // Sait internet-supermarketu «Rozetka». URL: <https://rozetka.com.ua/179903417/p179903417/characteristics/> (data zvernennia: 10.09.2021)